

REGULILE APLICABILE RECRUTĂRII COPILOR-SOLDAȚI ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR

Virginia ZAHARIA

Catedra Drept Internațional și Drept al Relațiilor Economice Externe

All members of a society suffer the consequences of armed conflicts in their area. However, the magnitude of these consequences for vulnerable groups, especially children, is often poorly understood. Children are faced with many aspects of war and the consequences affect both their physical and psychological development. International humanitarian law grants extended protection to children. In the event of international or non-international armed conflict, children benefit from the general protection granted to civilians not participating in the hostilities.

Odată cu adoptarea Convenției privind drepturile copilului din 1989, societatea internațională a recunoscut necesitatea de a acorda protecție specială copiilor în virtutea imaturității lor fizice și mintale. Totodată, în dreptul internațional a fost pusă problema privind definirea conceptului de „copil”. Deși termenul „copil” este examinat în context social, în plan juridic definirea lui se prezintă a fi deosebit de importantă. Dacă nu se va reuși să se ajungă la o interpretare unică a problemei, ar fi deosebit de important să se stabilească, cel puțin, limitele temporale în care o persoană poate fi numită copil, deoarece acesta se bucură de drepturi speciale doar într-o anumită perioadă a vieții. Dificultatea abordării acestor noțiuni pe plan internațional rezultă din faptul că între state există diferențe esențiale în diverse domenii: politic, cultural, religios, în sistemele de drept, care, în final, fac imposibilă o înțelegere unică a conceptului de copil. Tradițional, în legislațiile statelor, criteriul care caracterizează starea de „copil” este vârsta. Dreptul internațional în fond pornește de la același principiu: limitele temporale de vârstă și a încercat să definească copilul prin stabilirea momentului din care începe protecția juridică a lui și a momentului în care aceasta încetează [1].

În textul Convenției privind drepturile copilului, prin copil se înțelege orice ființă umană sub vârsta de 18 ani, exceptând cazurile în care legea aplicabilă copilului stabilește limita majoratului sub această vârstă (art.1) [2].

Până la adoptarea Convenției privind drepturile copilului, în anul 1959 a fost adoptată Declarația drepturilor copilului, care a stabilit momentul din care persoana este considerată copil. În Preambulul Declarației se menționează: „Copilul, în virtutea imaturității sale fizice și psihice, are nevoie de protecție și îngrijire specială, inclusiv protecție juridică corespunzătoare atât până, cât și după naștere” [3].

După cum observăm, este destul de dificil să ne determinăm până la ce vârstă omul rămâne să fie copil și la ce etapă acest copil devine adult. Dreptul internațional umanitar nu conține o precizare exactă a noțiunii de copil, însă unele dispoziții stabilesc 15 ani drept vârstă până la care copilul beneficiază de protecție specială, în contextul protecției victimelor de război [4].

Cu atât mai mult, în dreptul internațional umanitar lipsește termenul „recrutare”, de aceea vom aduce definiția doctrinară a recrutării copiilor: proces de implicare a copiilor în conflictul armat, proces care își are premisele, precum și etapele sale speciale [5].

Deși, după cum vom demonstra în continuare, dreptul internațional umanitar limitează drastic participarea copiilor la ostilități, aceștia continuă să fie înrolați în forțele armate naționale din diferite cauze de ordin: religios, politic, economic, etnic, fie din cauza strămutării populației, separării copiilor de familii etc.

Principalele instrumente juridice care reglementează recrutarea copiilor în dreptul internațional sunt următoarele: Protocolul adițional I la Convenția de la Geneva din 12.08.1949 în art.77 (2) și Protocolul adițional II în art.4 (3) (c) interzicând recrutarea copiilor. Această interdicție este stipulată și în Convenția cu privire la drepturile copilului, în Carta africană cu privire la drepturile și bunăstarea copilului, precum și în Convenția privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor. Suplimentar, înrolarea copiilor în forțele armate constituie componentă de infracțiune internațională atât în Statutul Curții Penale Internaționale, cât și în Statutul Curții Speciale pentru Sierra Leone.

Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite (ONU), prin Rezoluția nr.1261 din anul 1999, a condamnat ferm recrutarea copiilor cu încălcarea dreptului internațional.

Interdicția respectivă poate fi întâlnită și în multe legislații naționale. Un exemplu elocvent în acest sens este legislația Republicii Moldova. Actul de ratificare a Protocolului facultativ cu privire la implicarea copiilor în conflictele armate [6] la Convenția privind drepturile copilului conține dispoziția: „... Republica

Moldova declară că vârsta minimă de incorporare a copiilor în serviciul militar în termen în Republica Moldova este de 18 ani” [7].

Recrutarea copiilor până la vârsta de 15 ani și utilizarea lor în activitățile militare prezintă o infracțiune militară, care încalcă principiul dreptului internațional umanitar *ratione personae*, care presupune acordarea protecției persoanelor civile și neimplicarea lor în conflictele armate. Interzicerea recrutării este nu doar un act accidental în dreptul internațional, el a devenit un obicei de drept internațional umanitar. Interdicția de implicare a copiilor în conflictele armate formează două componente de infracțiuni, pe care le deosebește doar un singur element: recrutarea copiilor până la 15 ani în situația unui conflict armat internațional și recrutarea copiilor până la 15 ani în situația unui conflict armat intern [8].

Deși majoritatea actelor internaționale prevăd protecția copiilor până la 15 ani, considerăm necesar să menționăm că și copiii cu vârsta cuprinsă între 15 și 18 ani de asemenea au nevoie de protecție. Însă, această protecție este acordată doar de către statele care au ratificat Protocolul facultativ la Convenția privind drepturile copilului [9].

Protocolul facultativ la Convenția privind drepturile copilului majorează vârsta minimă pentru recrutarea copiilor; acesta prevede și excepția care permite să fie înrolați copiii sub 18 ani, dar statul în acest sens trebuie să acorde anumite garanții:

- înrolarea trebuie să fie benevolă;
- prezența acordului părinților sau al tutorilor legali.

Vom face o remarcă la acest subiect: majorarea vârstei minime este o măsură eficientă de protecție a copiilor în conflictele armate, iar excepția de recrutare a copiilor sub vârsta de 18 ani nu ne pare convingătoare.

În ce privește alte formațiuni militare decât forțele armate, de regulă, anume acestea nu respectă regulile menționate mai sus. Protocolul opțional la Convenția privind drepturile copilului interzice acestor grupări să recruteze persoane sub vârsta de 18 ani [10].

Acest document nu prevede însă sancțiuni concrete pentru încălcarea dispoziției menționate, dar impune părților obligația să întreprindă măsurile necesare pentru a preveni încălcarea lor.

Convențiile de la Geneva privind protecția victimelor de război și Protocoalele adiționale la acestea încearcă să diferențieze limitele de vârstă pentru a stabili măsurile adecvate de protecție a copiilor.

Astfel, limita de vârstă 18 ani poate antrena:

- permisiunea de a lucra în teritoriile ocupate;
- pronunțarea pedepsei capitale;
- executarea pedepsei capitale.

Limita de vârstă de 15 ani reclamă:

- măsuri de asigurare ca orfanii și copiii separați de familiile lor să nu fie lăsați în voia soartei;
- tratament preferențial asemănător pentru străini ca și pentru propriii cetățeni;
- măsuri preferențiale cu privire la alimentație, asistență medicală și protecție adoptate înainte de ocupație;
- hrană suplimentară pentru copiii internați conform cerințelor lor fiziologice;
- participarea la ostilități și recrutarea.

Vârsta de 12 ani este prevăzută pentru cazurile în care copiii urmează să fie identificați conform anumitor semne distinctive [11].

Această flexibilitate în reglementări este necesară, deoarece există copii care în multe privințe rămân în urmă cu dezvoltarea atât fizică, cât și mintală după 15 ani [12].

Interzicerea categorică de participare a copiilor la conflictele armate este ireală și chiar imposibilă. Totuși, în Protocoalele adiționale din 1977 la Convențiile de la Geneva din 1949 este fixat scopul de a exclude pe cât este posibil aceste acțiuni, în special prin interzicerea recrutării adolescenților care nu au atins vârsta de 15 ani.

Suplimentar, Statutul Curții Penale Internaționale și al Curții Speciale pentru Sierra Leone au fixat aceeași vârstă minimă pentru recrutare în forțele armate sau grupurile armate – 15 ani, după cum a prevăzut-o și Convenția privind drepturile copilului.

La ratificarea Convenției privind drepturile copilului, Columbia, Olanda, Spania și Uruguay și-au exprimat dezacordul față de vârsta limită de 15 ani pentru recrutarea copiilor, optând pentru vârsta de 18 ani [13].

Ulterior, la cea de-a XXVII-a Conferință Internațională a Crucii Roșii și Semilunii Roșii din anul 1999, Canada, Danemarca, Finlanda, Guineea, Islanda, Mexic, Mozambic, Norvegia, Africa de Sud, Suedia, Elveția, Thailanda și Uruguay de asemenea au pledat pentru ridicarea limitei de vârstă în vederea recrutării copiilor la 18 ani.

18 ani este vârsta limită fixată și de Convenția Organizației Internaționale a Muncii privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor [14] și de Carta africană privind drepturile și bunăstarea copilului.

Protocolul facultativ cu privire la implicarea copiilor în conflictele armate la Convenția privind drepturile copilului prevede: „Statele părți vor veghea ca persoanele care nu au împlinit vârsta de 18 ani să nu constituie obiectul înrolării obligatorii în cadrul forțelor armate” (art.2) și „Grupurile armate distincte de forțele armate ale unui stat nu trebuie sub nici o formă să înroleze sau să utilizeze pentru ostilități persoanele sub 18 ani” (art.4 alin.(1)) [15].

Secretariatul General al ONU a anunțat vârsta minimă cerută soldaților implicați în operațiunile de menținere a păcii și a solicitat statelor să trimită în contingentele lor naționale soldați de preferință nu mai tineri de 21 ani și nicidecum mai mici de 18 ani.

Suplimentar, subiectul recrutării copiilor în conflictele armate a fost și este inclus cu regularitate în ordinea de zi a organizațiilor internaționale neguvernamentale. Conferința a XXVI-a Internațională a Crucii Roșii a recomandat părților beligerante să întreprindă toate măsurile pentru a nu admite participarea la conflictele armate a persoanelor care nu au atins vârsta de 18 ani.

Însă, în pofida numeroaselor reglementări în materie, art.38 din Convenția ONU din 10 decembrie 1989 privind drepturile copilului știrbește din protecția preconizată de Convențiile de la Geneva și Protocoalele lor adiționale. Astfel, art.38 alin.(2) obligă statul să urmărească ca persoanele care nu au 15 ani „să nu ia direct parte la ostilități”. Această dispoziție coincide în mare parte cu art.77 alin.(2) din Protocolul adițional I, însă se deosebește de art.4 alin.(3c) din Protocolul adițional II, care nu face deosebire dintre participarea directă și cea indirectă la ostilități, deoarece interzice părților să recruteze persoanele care nu au atins vârsta de 15 ani, precum și le interzice să le permită participarea la ostilități (directă sau indirectă). Și totuși, art.38 alin.(2) nu atenuază acțiunea art.4 alin.(3c), deoarece primul obligă statul participant să adopte față de copii măsuri pozitive de prevenire, iar al doilea se limitează la obligația negativă de a se abține de la recrutarea copiilor și de la permiterea participării lor la conflictele armate [16].

În ce privește art.38 alin.(4), acesta obligă statul să întreprindă toate măsurile, pe când Convențiile de la Geneva din 1949 și Protocoalele adiționale la ele conțin un șir de obligații absolute.

Această critică, expusă în literatura de specialitate, nu ne pare a fi convingătoare. Este evident că art.38 nu-și propune ca scop reglementarea tuturor situațiilor în care se poate afla un copil pe timp de război. Aceste situații particulare sunt reglementate de un drept special – dreptul conflictelor armate, la care se face trimitere specială în art.38 alin.(1). Nu poate fi pus la îndoială faptul că la apariția ostilităților vor fi aplicate dispozițiile corespunzătoare ale dreptului conflictelor armate, acesta având calitatea de *lex specialis* [17]. În această situație ar putea fi aplicat principiul persoanei sau victimei celei mai favorizate, care constă în următoarele: atunci când două dispoziții de drept internațional umanitar se contrazic, trebuie aleasă dispoziția care asigură o protecție juridică mai bună.

În sprijinul acestui principiu vine și art.41³ din Convenția ONU privind drepturile copilului, care prevede: „Nici o dispoziție din prezenta Convenție nu aduce atingere prevederilor mai favorabile pentru realizarea acestor drepturi ale copilului care pot figura:

- a) în legislația unui stat parte; sau
- b) în dreptul internațional în vigoare pentru statul respectiv”.

Așadar, deși în prezent nu există o practică uniformă privind respectarea minimumului de vârstă pentru recrutare, există un acord ca acesta să nu fie mai mic de 15 ani [18]. Suplimentar, Protocolul facultativ la Convenția privind drepturile copilului cere ca, la recrutarea persoanelor între 15 și 18 ani, prioritate să fie acordată celor mai în vârstă.

Statele ar trebui să ia în considerație necesitățile specifice de protecție a copiilor la recrutarea acestora în forțele armate și chiar în timpul pregătirii militare de orice nivel efectuate pe timp de pace [19].

Considerăm că pentru a preveni înrolarea copiilor în forțele armate este necesar:

- 1) să nu fie permisă recrutarea persoanelor mai tinere de 18 ani;
- 2) să fie prevăzute pedepse dure față de cei care practică înrolarea în armată a persoanelor lipsite de capacitatea de exercițiu deplină [20].

Acestea fiind standardele minime, statele sunt încurajate să asigure o protecție mai mare prin legislația lor internă. Răspunderea pentru eradicarea fenomenului participării copiilor la conflictele armate revine de asemenea statelor, în parte, care au ratificat convențiile referitoare la protecția copiilor în timpul conflictelor armate și care au obligația de a adopta, la nivelul legislației interne, măsurile de implementare a acestor

convenții, măsuri ce trebuie să corespundă cu ordinea juridică internă a statului respectiv. Aceste măsuri legislative, sau de altă natură, trebuie să ofere statelor posibilitatea de a respecta normele stabilite de convenții, pe de o parte, și să asigure respectarea lor, pe de altă parte [21].

Angajarea copiilor-soldați în acțiunile militare comportă consecințe negative atât pentru copii, cât și pentru maturii cu care aceștia s-au ciocnit.

Efectele negative ale recrutării pot fi: decesul, cauzarea vătămarilor corporale, iar după demobilizare intervine dificultatea socializării lor, fapt ce poate marca și generațiile lor viitoare.

Atitudinea pasivă față de implicarea copiilor în conflictele armate vine în contradicție cu dispozițiile actelor internaționale, care reglementează protecția specială a copiilor. Din acest considerent, interzicerea recrutării copiilor-soldați este problema primordială care trebuie să fie soluționată atât de părți, cât și de comunitatea internațională.

Referințe:

1. Старовойтов О. К вопросу о трактовке понятия «ребенок» в международном праве // Белорусский журнал международного права и международных отношений. - 2000. - №2. http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=351&Itemid=51.
2. Convenția ONU privind drepturile copilului (1989), ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.408 din 12.12.1990 // Buletinul Oficial. - 1990. - Nr.12.
3. Declarația privind drepturile copilului (1959). http://www.droitsenfant.com/declaration_droit_enfant.htm
4. Платтнер Д. Защита детей в международном гуманитарном праве. - В сб. Защита лиц и объектов в международном гуманитарном праве. Статьи и документы. Международный Комитет Красного Креста. - Москва, 1999, с.376.
5. Давид Э. Принципы права вооруженных конфликтов. - В сб.: Международный Комитет Красного Креста. - Москва, 2000, с.56.
6. Protocol facultativ cu privire la implicarea copiilor în conflictele armate din 2000 la Convenția privind drepturile copilului din 1989. http://www.irdo.ro/file.php?fisiere_id=115&fmt=doc
7. Legea nr.15-XV din 6.02.2004 pentru ratificarea Protocolului facultativ cu privire la implicarea copiilor în conflictele armate la Convenția privind drepturile copilului // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2004. - Nr.39.
8. Гунько О. Запрещение вербовки детей-солдат: санкции за нарушения [http://www.icrc.org/web/rus/siterus0.nsf/htmlall/russia-universities-170707/\\$File/Part_2.pdf](http://www.icrc.org/web/rus/siterus0.nsf/htmlall/russia-universities-170707/$File/Part_2.pdf)
9. Ibidem, p.48.
10. Ibidem, p.56.
11. Henckaerts J.-M., Doswald-Beck L. Customary International Humanitarian Law. Volume I. Rules. - Cambridge: University Press, 2005, p.482.
12. Криль Ф. Защита детей во время вооруженных конфликтов. - В сб.: Защита лиц и объектов в международном гуманитарном праве. Статьи и документы. Международный Комитет Красного Креста. - Москва, 1999, с.110.
13. Henckaerts J.-M., Doswald-Beck L. Customary International Humanitarian Law. Volume I. Rules, p.484.
14. Convenția Organizației Internaționale a Muncii privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor, 1999, ratificată prin Legea nr.849 din 14.02.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2002. - Nr.33.
15. Protocol facultativ cu privire la implicarea copiilor în conflictele armate din 2000 la Convenția privind drepturile copilului din 1989. http://www.irdo.ro/file.php?fisiere_id=115&fmt=doc
16. Давид Э. Принципы права вооруженных конфликтов, с.373-374.
17. Ibidem, p.374.
18. Henckaerts J.-M., Doswald-Beck L. Customary International Humanitarian Law. Volume I. Rules, p.485.
19. Cernei T. Problema implicării copiilor combatanților în conflictele armate. - În: Probleme actuale ale dreptului internațional umanitar. - Bălți, 2006, p.34.
20. Voloșenco I. Problema implicării copiilor combatanților în conflictele armate. - În: Probleme actuale ale dreptului internațional umanitar. - Bălți, 2006, p.39.
21. Cernei T. Problema implicării copiilor combatanților în conflictele armate. - În: Probleme actuale ale dreptului internațional umanitar. - Bălți, 2006, p.33.

Prezentat la 29.06.2009